

Denken over euthanasie

door

ds. Ludo Van Malcot

(emeritus predikant protestantse kerk Ronse en
voormalig inspecteur van het protestants godsdienstonderwijs).

Meer informatie: <http://www.vpkb.be/pastoraat/>

E-mail: pastoraat@vpkb.be

I. Inleiding

"Denken over,.. "

De *bedoeling is niet*: het afleggen van forse verklaringen, pro of contra euthanasie, het innemen van een bepaald standpunt: hetzij medisch (welke methoden gebruiken), hetzij juridisch (volgens welke wettelijke bepalingen, het parlementair debat terzake is nog niet afgerond), hetzij godsdienstig (bijvoorbeeld het standpunt van de VPKB, indien dit er al zou zijn ...).

De *bedoeling is wel*: Het nadenken over deze brandend actuele ethische vraag, en dit vanuit ons christelijk geloof, geïnspireerd door de persoon van Jezus Christus en het getuigenis van de bijbel, en met het oog op *onze* gezamenlijke verantwoordelijkheid t.a.v. mensen, dichtbij of veraf, die, hoe dan ook, (als patiënt, arts, verpleegkundige, gemeentelid) met deze problematiek hebben te maken.

II. Situatie en definitie

1. Situatie

De euthanasie problematiek is duidelijk één van de brandende kwesties in onze huidige samenleving. Dat blijkt uit o.m. uit:

- vele boeken, artikelen, rapporten, die er de laatste jaren over verschijnen;
- radio- en TV-uitzendingen, die er op wijzen dat de gemoederen er danig door in beweging gebracht worden.

Terecht overigens: het gaat immers over vragen over leven en dood, waarbij wij *allemaal* betrokken zijn, op alle niveaus:

- macroniveau: de politiek, de wetgeving,
- meso-niveau: bv. De ziekenhuizen wanneer er beslissingen getroffen worden,
- microniveau: als thuis, in het ziekenhuis per individueel geval beslissingen genomen worden.

Het gaat ons *allemaal* aan!

2. Definitie

Wat verstaan we onder euthanasie?

We verwijzen naar de Nederlandse Gezondheidsraad, "*Advies over euthanasie*" 1982,p. 15: "de handelingen die beogen het leven van een ander *op diens verzoek* of in diens belang opzettelijk te beëindigen of te bekorten, *hetzij actief hetzij passief*"

- *Op diens verzoek (belang)*: uitsluitend op verzoek/belang van de patiënt, niet in dit van de familie, arts, maatschappij (kosten...),
- *actief - passief*: Er wordt weleens gedacht dat actieve levensbeëindiging altijd fout is, het tweede soms geoorloofd. In *ethisch* opzicht is dit onderscheid *niet* relevant. In beide gevallen (iets doen of iets nalaten) gaat het om de verantwoordelijkheid waardoor de dood versneld wordt nabij gebracht. In *emotioneel* opzicht kan er wel een groot verschil zijn: afzien van verdere behandeling is minder "cru" dan de patiënt een of ander middel toe te dienen. *Dus*: In beide gevallen gaat het om dezelfde ethische beslissing. Alléén de weg, het middel zijn anders.

Echter: Afzien van een "agressieve" of zinloze behandeling, waardoor het stervensproces enkel wordt vertraagd, is **geen** euthanasie. Zinloos handelen dient altijd achterwege gelaten te worden.

III. Een pastoraal uitgangspunt

Nogmaals benadrukken wij dat wij ons als christenen willen bezinnen over het probleem.

Als christenen willen wij volgelingen zijn van Christus, die de Goede Herder is. De herder zoekt met zijn kudde een weg. Daarom dient onze omgang met het probleem met mensen die zich vragen stellen over hun levensbeëindiging, een *pastorale* houding te impliceren.

Dat betekent: dat wij er als mensen zijn om mens te zijn voor en met elkaar, om in Gods naam naast de ander te gaan staan in diens concrete (nood)situatie, om samen met die ander een begaanbare weg te zoeken.

De opdracht van de *herder* wordt bepaald vanuit het begrip "**helpen, bijstaan**".

De mens die gaat sterven wordt bijgestaan: *deze mens* met zijn noden en vragen staat centraal en moet tot zijn recht komen.

Dit veronderstelt:

- openheid voor die ander: wie is hij, in welke situatie, vanuit welke vragen, welk verdriet, angst, schuld of verlangen, leeft hij?
- oppassen voor voorbarig spreken (goed bedoeld natuurlijk), moraliserende bemoeizucht, vrome woorden. Dit alles kan een vlucht betekenen voor de echte nood van de ander, of een soort geestelijke dictatuur.
- bereidheid de ander te helpen zijn eigen weg te gaan,
- dit alles vanuit het geloof in de kracht van het evangelie: het troost, spreekt vrij van schuld, het richt op, opent een toekomst, spreekt van een "vrede die alle verstand te boven gaat".

IV. De ethische vraag

Nu zal iedereen het er mee eens zijn dat wij er als mensen zijn om mens te zijn voor elkaar, om elkaar te helpen en te begeleiden in leven en in sterven. Maar het gaat concreet om *euthanasie*!

De vraag stelt zich: *Is euthanasie eigenlijk wel een begaanbare weg voor ons christenen?* Of zijn alle wegen hiertoe voorzien van het bordje "Verboden Toegang"?

Het is duidelijk dat wij allemaal met zeer ingrijpende vragen worden geconfronteerd.

Vragen als:

- Mag je een door God gegeven leven wel laten beëindigen? Stelt God het tijdstip van onze dood niet vast?
- Wat betekent dit in verband met het gebod "Gij zult niet doodslaan"?
- Hebben wij elke vorm van lijden te aanvaarden?
- Wanneer is het leven nog (menselijk) leven?
- Moet mijn leven zo lang mogelijk verlengd worden?
- Moeten wij zelfdoding altijd tegengaan?
- Als je bidden mag om het einde, mag je het dan ook zelf (laten) bewerken?

Het is duidelijk dat de **kernvraag** van al deze vragen een **ethische vraag** is: "Mag je als christenen op zo'n manier beschikken over je leven en dat van anderen, dat je het onder bepaalde omstandigheden mag (laten) *beëindigen*?"

Of directer nog: Is euthanasie *nooit* geoorloofd, of *altijd*, of alleen *soms* (bv. in de stervensfase, bij ondraaglijk lichamelijk of psychisch lijden, ook als de menselijke persoon zo beschadigd is, dat er waarschijnlijk nooit meer communicatie mogelijk is?)

V. Componenten van de ethische vraag

De ethische vraag, zo hebben we daarnet gesteld, is a.h.w. een "samengestelde" vraag. Zij bevat verscheidene bestanddelen of componenten, die ieder op zich ons voor een probleem stellen en een aparte bevraging vereisen.

1. Zelfbeschikking of menselijke autonomie

Vraag: Mag je als christen op zo'n manier *beschikken* over je leven, dat je het onder bepaalde omstandigheden mag (laten) beëindigen?

Het gaat hier om het *beschikkingsrecht* de autonomie, de beslissing aan zichzelf houden. Dit blijft altijd wel een gevoelig punt voor christenen. Het ruikt naar *egocentrisme*, waarin de beschikbaarheid voor God en de naasten niet kan gedijen. Het doet denken aan *eigenmachtigheid* in dit ik-tijdperk, waarin opkomen voor jezelf en het verdedigen van groepsbelangen de leefregels zijn. Er kan geen twijfel over bestaan dat het evangelie ons een andere weg wijst.. Van absolute autonomie kan dus geen sprake zijn.

Toch is het niet noodzakelijk om autonomie/zelfbeschikking alléén maar negatief te interpreteren. De geschiedenis en onze ervaring tonen aan dat wij wel degelijk over een *relatief beschikkingsrecht* beschikken, m.a.w. eigenlijk zijn wij voortdurend bezig over ons leven te beschikken, voor zover we daartoe tenminste in de gelegenheid zijn. Bv.: gezinsplanning, keuze van opleiding en beroep, huwelijk of scheiding, toestemmen in een gevaarlijke operatie. Telkens nemen wij beslissingen die ons leven en dat van anderen diepgaand beïnvloeden.

In al deze en andere gevallen gebruiken wij liever begrippen als "*vrijheid en verantwoordelijkheid of rentmeesterschap of mondigheid*", waarin echter ruimte is voor een stuk (relatieve) autonomie of zelfbeschikking. De zelfstandigheid van de mens is dus betrekkelijk, omdat hij verantwoordelijk is tegenover God en medemens voor zijn manier van leven. Een verantwoordelijkheid die inhoud krijgt tegen de achtergrond van Gods belofte en geboden.

2. De zin van het gebod "Gij zult niet doodslaan"

Vraag: Gaat onze vrije verantwoordelijkheid zo ver dat niet alleen de vormgeving van ons leven, maar ook de beëindiging ervan, binnen de horizon komt te liggen van onze relatieve zelfbeschikking?

Met een beroep op het zesde gebod hoort men weleens de uitdrukking "God alléén is de Heer van ons leven". Dit wil zeggen: God alléén heeft zich het absolute beschikkingsrecht op het menselijk leven voorbehouden. Deze radicale uitspraak bedoelt derhalve: de mens heeft *nooit* het recht een handeling te stellen, waaruit met zekerheid de dood van een mens volgt. Het recht om over het leven te beslissen wordt dus principieel en in het algemeen aan de mens ontzegd.

Zowel in de bijbel als in de praktijk is deze opvatting echter onhoudbaar.

Het Oude Testament

Uit heel het OT. blijkt dat dit gebod niet zo absoluut geïnterpreteerd mag worden, dat elk doden erdoor veroordeeld wordt:

- Tal van oorlogen en militaire acties werden door Israël gevoerd. Deze achtten niet strijdig met het 6de gebod. Soms waren ze door God zelf geïnspireerd.
- De doodstraf wordt door de Wet van Mozes voorzien voor een aantal vergrijpen.
- Zelfverdediging is door gans de christelijke traditie en door de wetgeving aanvaard. Het woord "r s h" wordt gebruikt voor *moord* (GNB), voor onwettig of wederrechtelijk doden.

In de 3 genoemde gevallen (doodstraf, "rechtvaardige" oorlog, zelfverdediging) moet het duidelijk zijn dat het doden niet zonder meer gerechtvaardigd wordt, doch veeleer van een aantal *voorwaarden* afhankelijk wordt gesteld.

Zo is bv. de doodstraf slechts legitiem, wanneer deze binnen een bepaalde rechtsorde het enige mogelijke middel is om die rechtsorde (m.n. het algemeen welzijn, het leven van de burgers) te beschermen.

Dit alles betekent o.m. dat de verantwoordelijkheid voor de beëindiging van een mensenleven binnen bepaalde grenzen aan de *verantwoordelijk van de mensengemeenschap* (m.n. het wettelijk gezag, diegenen die direct verantwoordelijk zijn voor dit leven) wordt toegekend. Dit alles in het kader van Gods bedoeling met de wereld, het leven en het welzijn van de mensen.

Zoals in vele gevallen (andere ethische kwesties) , zullen christenen ook op dit terrein zelf moeten oordelen, zonder op een speciale tussenkomst van God te wachten. Ook op dit vlak is elk concurrentiedenken (God of mens) onjuist. Dit berust op een vals godsbeeld. God heeft in hoge mate de verantwoordelijkheid voor het leven en welzijn van onszelf en onze medemens in onze handen gelegd. Wij zijn elkaars hoeders (Abel en Kain) en herders!

Het Nieuwe Testament

Zo komen wij tot de *eigenlijke zin* van het zesde gebod (en van alle geboden), zoals de Heer Jezus Christus het ons in het NT. heeft duidelijk gemaakt.

Wij herinneren ons wat Jezus gezegd heeft tegenover de farizeeërs, toen Hij werd aangevallen omdat zijn leerlingen het sabbatsgebod overtraden (Marc.2:23-28). Het sabbatsgebod was zeker in Jezus' dagen één van de belangrijkste geboden. Het antwoord van Jezus is heel verrassend. Geen verontschuldigen, geen verzachtende omstandigheden maar:

"Hebt gij nooit gelezen wat David gedaan heeft, toen de nood drong en Hij en die bij Hem waren, honger kregen? Hoe hij... het huis Gods binnengegaan is en de toonbroden gegeten heeft, waarvan niemand mag eten dan de priesters, en Hij ze ook aan degenen, die met hem waren, gegeven heeft? En Hij zeide tot hen: De sabbat is gemaakt om de mens, en niet de mens om de sabbat. Alzo is de Zoon des mensen ook heer over de sabbat..."

Dit is een heel principiële uitspraak, de sleutel voor de christelijke uitleg van alle geboden!

De **zin** van het gebod is aldus: de ruimte bepalen, waarbinnen een *menswaardig* bestaan mogelijk is. Dáárom zijn de geboden onmisbaar en heilzaam!

Echter: Als je de geboden gaat gebruiken om *mensonwaardige* situaties in stand te houden, verkeren ze in hun tegendeel, en beantwoorden ze niet meer aan hun bedoeling. Dat geldt ook voor het gebod "Gij zult niet doodslaan".

Een paar bedenkingen hierbij:

a. *Het gaat om de mensenwaardigheid van het leven.*

De eerste uitleg van het 6de gebod is dan ook: Het leven is iets goeds, iets kostbaars. Je zult willen leven, je zult iets van je leven maken, ervan genieten en er wat mee doen. Je mag er zijn! "*Het*" leven betekent echter niet het abstracte leven. *Het leven?* neen, de **mens** is kostbaar, is heilig. *Het leven* is op zichzelf niet het hoogste goed, dat is het bondgenootschap met God. Daarom kan er in het evangelie ook gesproken worden over het *geven* van je leven.

De mens is kostbaar, is heilig. De mens is iemand tegen wie God zegt: Ik wil jou, jij bent iemand die voor mij eindeloos de moeite waard is.

Ik denk dan ook dat God het niet verdraagt als ons leven *geen* leven is. Als we doodse mensen zijn die niet meer genieten en niet meer liefhebben kunnen. Als we onder de maat leven.

Zinsvolheid en kwaliteit behoren bij het leven.

b. *Moord en doodslag is in de bijbel méér dan iemand de hersens inslaan.*

Moord en doodslag begint waar ik een ander niet meer aankijk als iemand die voor God net zo de moeite waard is als ik. Moord begint in het *mensenhart*. Denken we aan wat Jezus in de Bergrede daarover zei: "Dwaas, leeghoofd ... schuldig voor het gerecht"!

Het verhaal van Kaïn en Abel (Gen.4) is niet een staaltje van uitzonderlijke criminaliteit. Het is het verhaal van *de mens* van altijd en overal, die er alléén wil zijn, die alles hebben wil, die geen ruimte wenst te geven aan zijn medemens.

Het is het verhaal niet alleen van criminelen en tirannen, maar van een *samenleving* die moordend is voor mensen (haat, nijd, afgunst, egoïsme, lompe onverschilligheid, onverdraagzaamheid, discriminatie, onverzoenlijkheid, dodelijke hardheid van oordeel ...)

Het is het verhaal van de man achter het stuur, het verhaal van mensen en groepjes die anderen afschrijven, kapot maken omdat ze anders zijn of denken...

Het zesde gebod zegt: Ja, je bent je broeders hoeder!

c. *Het evangelie wijst onmiskenbaar in de richting van een geheel bestaan.*

Dit is een bestaan, waarin wij als herschappen mensen mogen leven in heelheid en heiligheid, en dit zowel in lichamelijk als geestelijk opzicht.

Daarom kunnen wij niet anders zeggen dan: ontluistering, lijden en dood zijn *niet* Gods bedoeling!

Waar gaat het eigenlijk om in het leven: Om zo lang mogelijk te leven?

Jezus zegt (Matth.6:25): "Weest niet bezorgd over uw leven... maar zoekt eerst het Koninkrijk en zijn gerechtigheid".

De hoogste waarde ligt niet in de *levensduur*, het *dat*, maar het *hoe*.

Gods *neen* tegen doodslag is een *ja* tegen mensen.

De vraag is: Hoe maken wij leven mogelijk? Hoe helpen we mensen het leven te beleven als iets goeds? Wat doen we voor een mens in gewetensnood en vertwijfeling?

I.z. de euthanasieproblematiek: Wat denken en doen in een situatie van totale ontluistering, als iemand ondraaglijk lijdt zonder hoop op verbetering? Een situatie waarin de dood een verlossing betekent, verkieselijker dan zulk "leven".

3.Samenvattende overwegingen

Wij hebben daarnet gesteld dat de **ethische vraag** omtrent euthanasie een *samengestelde* vraag is, met als belangrijkste componenten:

- de menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid om aan ons leven vorm en inhoud te geven, in navolging van de Heer, voor wie de liefde de vervulling is van de Wet.
- de zin van de geboden, en van het 6de gebod in het bijzonder, volgens Jezus is dat het gebod er is voor de mens en niet andersom. Het gaat niet zozeer om de bescherming van *het* leven als wel om de bescherming van levende mensen, ook van hen die ondraaglijk lijden.

Uitgaande van deze gegevens, zou ik principieel de volgende **pastorale denkpiste** kunnen voorstellen: "dat een verzoek om euthanasie, ook binnen de gemeente van Christus, niet bij voorbaat afwijzend (als zondig) of misprijzend tegemoet getreden hoeft te worden. Zo'n verzoek kan rustig en open onder ogen gezien en besproken worden en kan de besluitvorming alleen maar ten goede komen."